

Рощенко О.О.

старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя факультету дошкільної освіти та музичного виховання, Харківська гуманітарно-педагогічна академія

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті йдеться про високий (творчий) рівень комунікативних умінь студентів, про необхідність оволодіння вміннями спілкування, вмінням самостійно здійснювати аналітичні операції в процесі комунікативних актів, вмінням керувати своїми емоціями, адекватним сприйняттям партнера спілкування, вмінням враховувати компоненти ситуації спілкування.

Ключові слова: комунікативні здібності, спілкування, мистецтво, театр.

Анотація. Рощенко О.О. Коммуникативная деятельность студентов. В статье говорится о высоком (творческий) уровень коммуникативных умений студентов, о необходимости овладения умениями общения, умением самостоятельно осуществлять аналитические операции в процессе коммуникативных актов, умением управлять своими эмоциями, адекватным восприятием партнера общения, умением учитывать компоненты ситуации общения. **Ключевые слова:** коммуникативные способности, общение, искусство, театр.

Ключевые слова: коммуникативные способности, общение, искусство, театр.

Annotation. Roshenko O.O. Communicative activities of students. The article says about the high level of creative communication skills of students, needing to mastering communication skills, ability to manage emotions, to adequately perceive the communication partner, the ability to consider the components of the communicative situation. **Keywords:** communication skills, communications, arts, theatre.

Keywords: communicative capabilities, intercourses, art, theater.

Надійшла до редакції 22.06.2012

Постановка проблеми. У національній доктрині розвитку освіти серед пріоритетних напрямів реформування навчально-виховного процесу визначається формування в студентів вміння міжособистісного спілкування та підготовки їх до життя в умовах ринкових відносин. Це пов'язано не тільки з прагненням української держави приєднатися до західноєвропейської цивілізації (як відомо, вміння спілкуватися в західній культурі вважається одним із компонентів ділової й загальної культури людини), а й з тенденцією до подолання відчуження людей, викликаного розповсюдженням засобів масової комунікації, комп'ютеризації, висуненням в центр суспільного життя особистості як вищої цінності з її ініціативою, динамізмом і самостійністю, проведенням у життя принципу свободи і самовираження особистості.

Результати дослідження. Соціалізація індивіда й реалізація його якостей та результатів діяльності відбувається через спілкування як вроджену потребу людей. Це викликає ту увагу, яка приділяється спілкуванню з давніх часів і до наших днів.

Велику роль спілкування в розвитку людини відзначали ще в античності. Давні мислителі вбачали у спілкуванні могутній засіб самопізнання особистості. Значну увагу до сфери взаємодії наставника й вихованців виявили такі прогресивні діячі та педагоги XVI–XIX ст., як А.Дістервег, Я.Каменський, К.Ушинський та інші.

У науковому плані проблема спілкування набула достатнього розвитку в працях філософів і психологів. У сучасній філософській літературі значне місце займає розробка проблем діяльності спілкування у формуванні та життєдіяльності особистості. Найбільш повно ці питання висвітлені в працях Л.Буєвої та М.Кагана.

На початку XX ст. психологи здійснили важливі експериментальні дослідження, внаслідок чого були встановлені суттєві зміни нервово-психічної діяльності індивідів, які спільно виконували інтелектуальні завдання. В.Бехтерев і М.Ланге довели, що в умовах спільної інтелектуальної праці виграють не слабкі, а лише сильні партнери, бо колектив активізує розумову діяльність індивідів. У 20-30 рр. проблема спілкування інтенсивно досліджувалась й активно розв'язувалась у працях П.Блонського, А.Макаренка та інших педагогів-дослідників, що підкреслювали важливу роль спілкування у вихованні.

У педагогіці 40-60-х рр. спілкування не було предметом спеціального вивчення, але його аспекти розглядалися в руслі досліджень різних проблем: колективоутворення (М.Виноградов, Л.Гордін), морального виховання студентів (О.Богданова, Н.Болдирев), педагогічної майстерності (В.Гриньова, І.Зязюн, Н.Тарасевич та ін.), виховання в студентів комунікативної культури (Б.Бушелева, Л.Павлова та ін.). Формувалися напрями, в межах яких, поряд з іншими феноменами виховного процесу, розглядалася взаємодія студентів (Н.Бібік, О.Богданова, Б.Кобзар, Л.Новікова та ін.).

Починаючи з 60-х рр., природа спілкування, індивідуальні вікові особливості спілкування,

механізми його проходження стали предметом вивчення філософів і соціологів (І.Кон, Б.Парингін), психологів (О.Леонтьєв), соціальних психологів (Г.Андрєєва).

Серед досліджень є праці, присвячені спілкуванню студентів, а саме таким аспектам: вихованню колективізму, формуванню гуманних стосунків, організації співробітництва та взаємодії в навчально-пізнавальній діяльності, становленню відносин між викладачем та студентом у процесі спілкування.

Важливе значення у вихованні комунікативних умінь належить мистецтву, що активно формує суспільно-естетичний ідеал, подаючи його у вигляді художніх образів, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства перетворюються в особисте надбання людини, формування її характеру. Роль мистецтва у становленні й розкритті творчого потенціалу полягає, насамперед, у тому, що в ньому закладена велика перетворююча сила.

В.О.Сухомлинський писав: «Мистецтво — це час і простір, в якому живе краса людського духу, як гімнастика випрямляє тіло так і мистецтво випрямляє душу». Особливо вагомим засобом розкриття формування комунікативних умінь є театральне мистецтво, в якому життя відтворюється живою конкретною дією. Участь студентів у театральній діяльності сприяє засвоєнню ними загальнолюдських та національних цінностей, розширює можливості самопізнання, розвиває такі риси як ініціативність, виховує почуття краси, дає змогу якнайкраще виявити їхні природні здібності.

Студентський театр — це шлях до самопізнання та гармонізації відносин між людиною і світом, в суспільно-історичному й соціальному розумінні, володіючи багатою образною системою людського життя і духу, актуалізуючи їх у глядача та виконавця. Театр — це не тільки шлях до творчої самореалізації студентів, але й спосіб розкриття творчого потенціалу особистості, який відображає великі можливості для здійснення цілеспрямованого виховного процесу, гармонійного та духовного розвитку покоління.

На думку багатьох дослідників: С.В.Образцова, В.С.Щербакова, Л.А.Сіверцевої, А.А.Леплявського, Є.С.Демені, Н.І.Смирнової, театральна діяльність сприяє активізації інтересу до мистецтва, поліпшує психологічну атмосферу, позитивно позначається на характері міжособистісного спілкування, розвиває фантазію, увагу, відчуття простору і часу, фізичну досконалість. Одним з видів театральної діяльності є ляльковий театр. Він є величезним особливим потенціалом тому, що в студентів формуються такі якості, як почуття відповідальності, впевненість у собі, можливості самовираження особистості, розширення світогляду та мовного спілкування.

Ляльковий театр — це мистецтво, як і кожен з його видів він є універсальним засобом розвитку емоційної сфери, образного мислення, естетичної свідомості та творчих здібностей особистості. Крім того, ляльковий театр має великі потенційні педагогічні можливості, адже цей театр не тільки закладає основи естетичного виховання, як сіяч здає на збереження землі зерна вро-

жаю, так і діяч лялькового театру вкладає в душу майбутнього громадянина ті морально – естетичні норми, на які потім буде спиратися особистість.

У сучасній науковій літературі активно досліджуються соціальні функції спілкування. Так, Б.Ломов виділив два класи функцій. До першого належать інформаційно-комунікативний (передача і прийом інформації), регулятивно-комунікативний (формування цілей, мотивів, програм поведінки індивідів), афективно-комунікативний (детермінація емоційних станів людини). Другий клас функцій утворюють: організація спільної діяльності, пізнання людьми один одного, формування та розвиток міжособистісних відносин.

Існує декілька підходів до визначення сутності «спілкування». Так, представники одного з них (Б.Г. Ананьєв, Н.П. Єрастов, М.С. Каган, О.О. Леонтьєв, М.І. Лісіна, П.М. Якобсон та ін.) пов'язують спілкування з діяльністю. Відомо, що будь-яка форма спілкування виступає як форма спільної діяльності. Люди завжди спілкуються в процесі певної діяльності. Так, М.С.Каган виділяє діяльність як провідну ознаку у визначенні природи спілкування й обґрунтовує, що спілкування – це сторона діяльності та умова інших видів діяльності або окремий її вид, які визначаються ним на підставі системного аналізу. Психолог вказує на відмінність спілкування від інформаційного зв'язку: Пов'язуючи людей інформацією, практичними діями в побуті, спорті, праці, говорить, що у процесі інформаційного зв'язку відбувається не лише обмін ідеями, думками, але й перетворенням стану кожного партнера в їхній загальний набуток].

Називаючи спілкування «комунікативною діяльністю», дослідники (Н.П. Єрастов, М.І. Лісіна та ін.) підкреслюють, що мова йде про незвичайну діяльність. Тобто це такий вид діяльності, предмет якого є суб'єктивні відносини. Мотивом же такої діяльності стають ті чи інші властивості суб'єкта.

Прихильники іншого підходу (О.О. Бодальов, Л.П. Буєва, О.В. Кириїчук, Б.В. Ломов, А.В. Мудрик, В.М. М'ясищев та ін.) розглядають спілкування як взаємодію суб'єктів. Основою цього підходу є представлення спілкування як системи взаємообумовлених суб'єктивних відносин. Так, Л.П. Буєва обґрунтовує свою точку зору, що соціально-практичний аспект спілкування проявляється у формуванні індивідуального, групового та колективного суб'єктів, дій індивідів, які входять до складу групи та вирішують її завдання.

Педагоги та психологи (В.Кан-Калік, А.Мудрик, Л.Столяренко, О.Леонтьєв та ін.) виділяють кілька видів спілкування: соціальне, ділове, міжособистісне, педагогічне, рольове, маніпулятивне, примітивне, світське, кожне з яких виконує певні функції. Міжособистісне спілкування студентів реалізується в процесі взаємодії учнів зі своїм колом спілкування: однолітками, викладачами, що сприяє їх соціалізації, оволодінню певними вміннями спілкування. Рольове спілкування здійснюється в процесі різних видів діяльності, організованих викладачами. Лідерами у рольовому спілкуванні здебільшого стають ті сту-

денти, які добре навчаються, їм пропонують дружбу, довіряють таємниці, приділяють особливу увагу.

На підставі положень і висновків досліджень про соціальні функції спілкування психологи і педагоги розглядають роль явища в навчанні і вихованні студентів.

Заслугою А.Мудрика є те, що він виділив і сформулював виховні функції спілкування студентів: нормативну (відбиває засвоєння студентами норм соціально-типової поведінки), пізнавальну (відбиває надбання студентами соціального досвіду в процесі спілкування, тобто спілкування як пізнавальний процес), емоційну (відбиває спілкування як афективний процес, тобто реалізацію у спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості студента, і спілкування як спосіб і засіб соціального ствердження особистості).

Однією з головних є емоційна функція спілкування. Адже спілкування – важлива детермінанта емоційного стану людини. Весь спектр людських емоцій виник і розвивається в умовах спілкування людей. Цими умовами визначається й емоційна розрядка. Емоційна функція реалізується як у сфері суто спілкування, так і в процесі спілкування, пов'язаного з іншими сферами життєдіяльності. Інтенсивність її реалізації зумовлена багатьма обставинами, змістом спілкування, емоційною близькістю партнерів, їхнім емоційним включенням у цей процес.

Перший напрям вивчення педагогічних функцій спілкування обґрунтовує його як ефективний шлях пізнання. У вільному спілкуванні студентів можна відзначити високий рівень розуміння, економність часу. Під час спілкування відбувається практичне засвоєння світу, інформація оцінюється і одержує новий ціннісний зміст. Знання стають особистісно значущими. Залежно від авторитету джерела інформації студенти змінюють своє ставлення до того чи іншого явища в житті. Отже, спілкування є могутнім трансформатором інформації. У цьому процесі знання приводяться в систему.

Спілкування впливає на сприймання інформації і засвоєння її студентами. Це пов'язане з тим, що найближче коло спілкування впливає на вибірковість сприймання і засвоєння інформації студентами.

Другий напрям у вивченні педагогічних функцій спілкування пов'язаний з його впливом на формування у студентів нових ціннісних утворень, умінь, якостей. Встановлено, що спілкування є фактором, який стимулює пізнавальний інтерес студентів. Його вплив відбувається опосередковано, через виникнення стосунків з однокурсниками і викладачами. Актуалізуюча функція спілкування студентів відбиває потребу в соціальному утвердженні, яка з'являється в людини дуже рано й реалізується в різних формах і з різним ступенем інтенсивності.

У сфері спілкування виявляється самостійність, прагнення до дорослості, знаходять підтримку настрої й переживання. У спілкуванні кожному студенту хочеться обов'язково знайти свою індивідуальну позицію. Пошук свого місця в навколишньому середовищі – перший етап знаходження себе у житті взагалі.

Прагнення знайти свою індивідуальну позицію не протистоїть колективу. Соціальний характер інтересів, цілей особистості не включає індивідуальних шляхів їх задоволення.

Процес спілкування як суб'єкт-суб'єктна взаємодія пред'являє до комунікантів специфічні вимоги, тобто володіння вміннями й навичками комунікації, а також припускає наявність в особистості певної якісної характеристики її як суб'єкта спілкування. Це ті характерологічні якості, які дозволяють людині успішно приймати й передавати інформацію, взаємодіяти з іншими людьми.

Для розуміння досліджуваної проблеми, слід розглянути деякі понятійні компоненти спілкування, зокрема: ефективна комунікація (Ю.Жуков, Т.Ладигенська), комунікативні здібності (Ю.Касаткіна, Н.Клюєва), комунікативна компетентність (Ю.Ємельянов, Ю.Жуков), правила й постулати нормативного спілкування (О.Войсунський, Є.Головаха, Ю.Жуков, В.Матвєєв, Н.Паніна, А.Панов, В.Семиченко), характерологічні якості особистості (Р.Парошина).

Під ефективною комунікацією Т.Ладигенська розуміє результативне спілкування, у якому реалізується комунікативний намір або комунікативне завдання як практичного, так і духовного плану. Ю.Жуков вважає, що ефективною комунікацією слід вважати таку, яка забезпечує просування в розв'язанні проблем з використанням найбільш оптимальних засобів шляхом досягнення взаєморозуміння між партнерами.

Взаєморозуміння передбачає як мінімум осягнення поглядів партнерів. На думку вчених, ступінь пізнання позицій інших людей визначає ступінь об'єктивності сприйняття дійсності. Людина, яка не бачить позиції, що альтернатива власній, не бачить і власної позиції.

Як вважають психологи, для здійснення ефективною комунікації необхідно мати комунікативні здібності, які вчені визначають як індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують ефективність її спілкування і сумісність з іншими людьми. Здатність до спілкування включає: 1) бажання вступати в контакти з оточуючими; 2) вміння організувати спілкування, що включає вміння слухати співрозмовника, вміння емоційно співпереживати, вміння розв'язувати конфліктні ситуації; 3) знання норм і правил, якими необхідно керуватися у спілкуванні з оточуючими.

З комунікативними здібностями тісно пов'язане поняття «характерологічні якості особистості», в першу чергу, доброзичливість, привітність, такт, відвертість, готовність до співпереживання та співчуття.

Головним критерієм рівня комунікативних умінь студента є ідеальний рівень, що відповідає вимогам, які пред'являються суспільством.

Виявляється він у конкретних соціально значущих вчинках особистості студента й у відповідних їм комунікативних якостях.

Як відомо, в реальній дійсності вміння спілкування виявляються у вигляді конкретних вчинків, актів поведінки. Тому найбільш ретельному вивченню у

формуванні комунікативних умінь повинен підлягати їх практичний аспект. Він характеризує, як у процесі реальних актів спілкування актуалізуються головні компоненти вмінь спілкування. За його допомогою розкривається залежність результативності конкретного комунікативного акту від рівня комунікативних знань, спрямованості характеру мотивів та потреб особистості, її моральних основ, особливостей інтелектуальних та емоційних процесів; визначається, наскільки потреби особистості під впливом зовнішніх факторів і внутрішніх умов реалізуються в мотивах конкретних дій, вчинків, почуттів, що визначають специфіку суб'єктивного впливу в ході здійснення спілкування. Відбиваються в ньому наявність і дієвість опори на моральні цінності, доцільність їх актуалізації залежно від характеру останніх; ситуації, в яких виявляються емоційний стан особистості в момент їх реалізації, цілі конкретного вияву комунікативного вміння; рівень розвитку вмінь і звичок вибору й використання засобів реалізації вмінь спілкування відповідно до культурних та морально-етичних цінностей, що актуалізуються.

Висновки. Таким чином, високий (творчий) рівень комунікативних умінь студентів характеризується усвідомленням студентами необхідності оволодіння уміннями спілкування, умінням самостійно здійснювати аналітичні операції в процесі комунікативних актів, умінням керувати своїми емоціями, адекватним сприйняттям партнера спілкування, умінням враховувати компоненти ситуації спілкування; наявністю вміння ставити мету спілкування, здійснювати оцінку своєї поведінки та поведінки партнера, постійним емоційним виявом в ситуації спілкування, конкретизацією уваги протягом комунікативного акту. Студенти практично не відчують труднощів при переносі результатів впливу з однієї ситуації в іншу. Їхня поведінка характеризується відповідністю рівня комунікативних знань про спілкування рівню комунікативної поведінки. Така відповідність відбивається в бережному, відповідальному, доброзичливому ставленні до партнерів у спілкуванні. Відступи в реалізації правил, норм, переконань спостерігаються вкрай рідко, лише в екстремальних ситуаціях.

Література:

1. Виготський Л.С. Педагогічна психологія.— М.: Педагогіка, 1991.— 480 с.
2. Виготський Л.С. Проблемне навчання і розумовий розвиток у шкільному віці.— М. Освіта.
3. Войтк В.І. Психологічний словник.— К., 1982.- 412 с.
4. Гончаренко С.В. Український педагогічний словник.— К.: Либідь, 1997.— 489 с.
5. Ерастов Н.П. Психология общения. – Ярославль: ЯГУ, 1979. – 96с.
6. Жуков Ю.М. Эффективность делового общения – М.: Знание 1988. - 64 с.
7. Леонтьев Л.А. Психология общения. – Тарту: Тартутский гос. ун-т.- 1974. – 219 с.
8. Леонтьев А.А. Педагогическое общение – М.: Знание, 1989. - 147 с.
9. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання.— Х.: ОВС, 2002.— 400 с.